

‘Stoomtheater’ bij Nederlands Stoommachinemuseum

Na een grote restauratie werd verleden jaar zomer het Nederlands Stoommachinemuseum bij Medemblik heropend. In een eerder bericht in deze rubriek was daar al het nodige over te lezen. Het museum is gevestigd in het schitterende stoomgemaal van het oude West-Friese waterschap De Vier Noorder Koggen. De restauratie werd mogelijk gemaakt door Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. Motief hiervoor was het feit dat het gemaal bovenop de waterkering staat en daar deel van uitmaakt. Het hoogheemraadschap kocht het gemaalgebouw voor een symbolisch bedrag terug van de Stichting Nederlands Stoommachinemuseum, dat het blijft exploiteren. Inmiddels zijn gemaal en museum een officieel ‘ankerpunt’ van de ERIH (European Route of Industrial Heritage). De Stichting had nog diverse wensen. Het ontbrak allereerst aan een goede ontvangstruimte. Hierin voorzag de Stichting zelf in de vorm van een in stijl nieuw gebouwde kolenloods. Dit ‘Stoomtheater’ werd op 28 juni 2013 officieel geopend. Een andere wens betrof de techniek. De twee ketels van het gemaal verkeerden in slechte staat. Het hoogheemraadschap beschouwde ze als onderdeel van het gebouw en ging aan de slag. Een ketel viel niet meer bruikbaar te maken, de andere wel. Hoewel de Stichting dat graag wil, ontbreekt voor het hoogheemraadschap aanleiding om het bedrijfsklare stoomgemaal

Het stoomgemaal Vier Noorder Koggen/ Nederlands Stoommachinemuseum te Medemblik tijdens de restauratie. Foto Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Heerhugowaard.

als officiële noodvoorziening achter de hand te houden. Inzet in die richting ligt daarom momenteel niet in de bedoeling. www.stoommachinemuseum.nl.

Waterschappen in Zuid-Afrika

Terwijl in ons land de waterschappen politiek onder vuur liggen, dienen ze in het buitenland vaak als voorbeeld. Zo worden in Zuid-Afrika waterschappen opgezet naar het Nederlandse model. Het ligt in de bedoeling daar negen Catchment Management Agencies of CMA's op te richten. Hiertoe ging in maart 2013 een samenwerking van start tussen het ministerie van Water en Milieu in Pretoria en de Unie van Waterschappen. De waterschappen Groot Salland en Roer en Overmaas en de hoogheemraadschappen van Delfland en Amstel, Gooi en Vecht alsmede de VNG zijn ook bij het project betrokken. www.uvw.nl.

Gemaal De Piet bij Wolphaartsdijk gemoderniseerd

Ten westen van Wolphaartsdijk staat naast de uitwateringssluis in de dam aan het einde van De Piet en Schenge het monumentale gemaal De Piet. Het maalt uit op het Veerse Meer en is sinds 1996 een Rijksmonument. In 1912 verrees hier een eerste hulpstoomgemaal. Dit maakte in 1918 plaats voor het huidige. Tien jaar later, in 1928, kwam er een nieuwe pomp in het gemaal aangedreven door een driecilinder Werkspoor dieselmotor. De nog door stoom aangedreven pomp werd in 1936 voorzien van een elektromotor. Daarna raakte de diesel in onbruik. Waterschap Scheldestromen wilde graag beide pompen inzetbaar maken, maar zag de waarde van de zeldzaam geworden diesel heel goed in. Daarom werd de motor niet verwijderd. Het waterschap koppelde hem alleen los van de pomp, die met een naast de diesel geplaatste elektromotor aangedreven zal worden. De dieselmotor kan helaas niet meer draaien. Dat heeft vooral te maken met de toestand van de fundering. Waterschap Scheldestromen hoopt de werken aan het einde van de zomer te voltooien. www.scheldestromen.nl.

Ruilverkaveling en ontginning

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed te Amersfoort brengt regelmatig interessante vakinhoudelijke brochures uit. Zo verschenen verleden jaar uitgaven over ruilverkaveling en twintigste-eeuwse ontginningen. De eerstgenoemde gids bespreekt de herverdeling van landbouwgrond. Soms ging dat radicaal door totale herinrichting met vorming van grote kavels, de bouw van nieuwe boerderijen en aanleg van kaarsrechte wegen. Oude structuren als dijkes, slootjes en bosjes werden hierbij van de kaart geveegd. Veel vaker werd minder drastisch te werk gegaan en bleven vele kenmerken van het oude landschap behouden. De tweede brochure gaat in op de ontginning van woeste gronden in het oosten van het land en de IJsselmeerpolders. Beide gidsen worden alleen nog digitaal verspreid op de site www.cultureelerfgoed.nl.

Cachette van de Hondsbossche

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier te Heerhugowaard ontving onlangs uit een legaat van de in februari 2013 op 92-jarige leeftijd overleden mevrouw M.A. Kikkert-Verheus te Amsterdam een bijzonder object uit het Noord-Hollandse waterschapsverleden. Het gaat om een cachette of documentenkistje van het in 1921 opgeheven Hoogheemraadschap van de Hondsbossche. Genoemd hoogheemraadschap beheerde de

Cachette of archiefkistje van het Hoogheemraadschap van de Hondsbossche, 1730. Foto Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Heerhugowaard.

gelijknamige zeevering bij Petten. ‘Hollands Noorderkwartier’ is via enkele fusies opvolger van het Hoogheemraadschap van de Hondsbossche en de huidige beheerder van de dijk. Het kistje dateert uit 1730 en is voorzien van prachtig houtsnijwerk. Op het deksel is de naam van het hoogheemraadschap aangebracht: “DYKGRAAF EN HOOGHEEMRAETSCHAP der ZEEWEERINGEN van den HONDSBOSSCHE en DUYNEN tot PETTEN”. Tussen deze tekst vinden we het familiewapen van rentmeester-secretaris Mr. Abraham Bluzé met in het lint zijn naam en functie en de datering “Anno 1730”. De voor- en zijwanden van het kistje zijn voorzien van paneeltjes met de wapens van de dijkgraaf en de hoogheemraden, steeds met hun naam erboven en hun ambt eronder in de lijst. Het kistje was met zekerheid al ruim een eeuw in bezit van de familie Kikkert. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier had reeds een andere cachette van de Hondsbossche in zijn collectie, hoogstwaarschijnlijk eveneens uit 1730. Dit in 1990 op een veiling aangekochte exemplaar is echter voorzien van een deksel van veel later datum. Tenslotte is er nog een derde kistje bekend. Dat is wel prachtig origineel, dateert ook uit 1730 en bevindt zich in de collectie van het Zijper Museum te Schagerbrug. Meer info: www.hhnk.nl en www.zijpermuseum.nl.

Roemer met gebrandschilderde afbeeldingen van de wapens van het Hoogheemraadschap van Rijnland en de stad Leiden, ca. 1675. Foto Doro Keman/Museum De Lakenhal, Leiden.

Rijnlandse roemer in Museum De Lakenhal

Op 11 april opende in Museum De Lakenhal in Leiden de tentoonstelling ‘Machtige glazen. Gebrandschilderd glas uit eigen collectie’. De expositie biedt een verhelderend inzicht in de ontwikkeling van gebrandschilderd glas. Natuurlijk is iedereen bekend met gebrandschilderde vensters in kerken. Maar heel soms werden ook drinkglazen op deze manier gedecoreerd. Onlangs kon Museum De Lakenhal met steun van de Vereniging Rembrandt een bijzondere roemer uit circa 1675 verwerven die daarvan een prachtig voorbeeld vormt. De schilderingen op dit glas worden op grond van stijlkenmerken en het karakteristieke handschrift toegeschreven aan de Leidse glasschilder Gerrit Bolten (werkzaam 1663-1695). Op de kelk zijn de door leeuwen gehouden wapens van het Hoogheemraadschap van Rijnland en de stad Leiden aangebracht, geflankeerd door putti met bazuïnen. Op een banderol onder de wapens is te lezen “’t Welvaren van Rynlant” en “’t Welvaren van Leyden”. Dergelijke glazen werden bij feeste-

lijke maaltijden gebruikt voor toasten op het hoogheemraadschap en de stad. De roemer vormt een van de topstukken van de tentoonstelling, die loopt tot en met 18 augustus 2013. www.lakenhal.nl.

Nieuwe paal op grens Rijnland-Delfland

De hoogheemraadschappen van Delfland en Rijnland werken samen met de gemeente Leidschendam-Voorburg aan diverse projecten in het kader van het Waterplan. De herontwikkeling van de lange strook grond langs de spoorbaan tot 'waterspoorparken' met een goede waterbeheersing maakt hier deel van uit. De strook doorkruist de eeuwenoude landscheiding tussen Rijnland en Delfland. De serie grenspalen die deze grens markeert is nog nagenoeg compleet. Maar juist langs het spoor ontbrak een grenspaal, mogelijk verdwenen bij de aanleg van het Sijtwendetunnelcomplex in Leidschendam enkele jaren geleden. De succesvolle samenwerking werd aangegrepen om een nieuwe te plaatsen. Beeldend kunstenaar Natalie Lorenz ging aan de slag en ontwierp een moderne variant op het aloude thema 'grenspaal'. Het in cortenstaal uitgevoerd kunstwerk werd op 30 mei 2013 onthuld. Het is voorzien van het volgnummer van de verdwenen paal en de wapens van Rijnland, Delfland en de gemeente. In de betonnen voet is uitleg over de landscheiding aangebracht.

De nieuwe grenspaal in Leidschendam. Foto Hoogheemraadschap van Rijnland, Leiden.

Stormvloed 1509 – geschiedenis van de Dollard

In 2009 organiseerde de Stichting Verdrongen Geschiedenis in samenwerking met andere organisaties aan weerszijden van de Nederlands-Duitse grens diverse activiteiten rond de herdenking van de Cosmas- en Damianusvloed van 1509. Tijdens deze stormvloed begaven de dijken langs de Eems het, werd de Dollard sterk vergroot en verdrongen dertig dorpen. Binnenkort verschijnt een nieuwe studie over de Dollard en het omliggende gebied. Het boek bevat dertien hoofdstukken van de hand van Nederlandse en Duitse specialisten. Vier bijdragen bespreken facetten van stormvloeden in het Noordzeegebied in verleden, heden en toekomst. Natuurlijk is er ook aandacht voor het landschap en de bevolking, van de verdwenen kustbiotoop van brakwaterkorkkels tot de middeleeuwse nederzettingen langs de oostelijke rand van de Dollard. Een verhaal apart vormt de geschiedenis van de landsgrens in de Dollard. Karel Essink (red.), *Stormvloed van 1509. Geschiedenis van de Dollard* is een uitgave van de Stichting Verdrongen Geschiedenis. Het boek gaat 140 bladzijden tellen en wordt royaal en in kleur geïllustreerd. Prijs circa €20,-. www.verdrongengeschiedenis.nl.

Museumgemaal Caners in Gewande open

Waterschap Aa en Maas stelt tot met oktober iedere laatste zondagmiddag van de maand het museumgemaal Caners in Gewande bij Den Bosch open voor het publiek. In het gemaal is een expositie te zien over zeven eeuwen waterbeheer. Het gemaal zelf is echter ook zeer de moeite waard. Het dateert uit 1933 en werd opgetrokken naar plannen van ingenieursbureau Van Hasselt en Koning in Nijmegen. Het goed geproportioneerde gebouw vertoont qua architectuur zowel traditionalistische als functionalistische invloeden. Het gemaal was uitgerust met een dieselmotor voor de kleine pomp en een elektromotor voor de grote. De laatstgenoemde motor is nog aanwezig, maar buiten bedrijf. De diesel werd in 1953 vervangen door een ander, een tweecilinder van het fabricaat Stork-Thomassen. Deze motor was toen al twintig jaar oud, werd overgeplaatst uit het gesloopte gemaal Orthen in Den Bosch en is tegenwoordig nog steeds bedrijfsklaar. Gemaal Caners deed dienst tot 1979. Drie jaar later kreeg het een museumfunctie en sinds 2001 staat het op de Rijksmonumentenlijst. Tijdens de openingsuren wordt regelmatig de oude dieselmotor gestart. www.aaenmaas.nl.

Gemaal Caners. Foto
Waterschap Aa en
Maas, Den Bosch.

